

ցածին գիւտ է եւ ոչ ճշմարիտ իրողութիւն։ Այդ մի գործիք է, որով կենսախոյզ են աւելում, առանց փաստի եւ ապացուցի, Հայ կտրիճ եւ հայրենասիրութեան եռանդով լի երիտասարդներին, ոմանց անլոյս բանտերում կտտամահ անելու եւ ոմանց Սիբերիայի խորքերի մէջ կտրուածելու։ Որովհետեւ լեհաստանի խռովութիւնից յետոյ լեհացիք Հայկական հինգերորդ դարու նահատակ դարձան, եւ ով լեհաց անունն անգամ տար կամ լեհացուց հետ ծանօթութիւն առնէր, նա եւս նոյն կարգիցն էր։ Ուրեմն ի՞նչպէս կարող էր Գէորգ Արովեանցը գնալ այն տեղ մի եւ նոյն ժամանակն եւ նամակագիր լինել, երբ լեհաստանի բոլոր երթեւեկութիւնը կարգիւէր Ռուսաց կառավարութիւնը։ Մուրավիէվ բռնաւոր սպարապետի շնորհիւ, եւ ինքը լեհաստանը պատերազմական տէրութեան մէջ էր, սուր եւ հուր էր խաղումնուցա մէջ, հեռագրական գծերն անգամ ընդհատուել էին, եղբայր եղբորից, հայր որդւոց, կէն իւր ամուսնից բաժանած էին, եւ համարեա Ռուսաց Սիբերիայն լեհաստան դարձած էր, եւ է այժմս, իսկ ազգակորոյս լեհաստանը անապատ անմարդի եւ բռնաւոր Ռուսաց բանակատեղի։ Ուրեմն Գէորգ Արովեանցը ի՞նչպէս կարող էր գնալ այն տեղ եւ ինչո՞ւ համար, ուր մնաց որ նամակ գրէր, եւ այս այնպիսի մի ժամանակում, երբ նոցա կենդանին կենդանւոյն մոռացել էր, էլ օտարի նամակից ի՞նչ չա՜ն, ի՞նչ օգուտ կը լինէր նոցա։

Ա՛խ, ա՛ռուսամոլներ, ա՛մեծ կարողութեան տիրող գործիքներ, ա՛ Հայերի ցեղ եւ ուտիչներ, իցէ՛ թէ հեռաւոր եղբարք ձեզ չեն ճանաչում, չէ՞ որ մենք ճանաչում ենք, գիտենք, թէ ինչ էք դուք եւ ինչ է ձեր խօսք ու զրոյց։ Հասկանալի է այժմ, . . . խմբագիր, որ դորանով կամենում է ձեր լրատագրողը մատնտու լինել քանի մի երիտասարդներին եւս, որպէս զի գիտենայ տեղւոյս կառավարութիւնը թէ՛ լեհացիք դեռ Հայ երիտասարդաց չատերի հետ կապակցութիւն ունին ծածուկ, եւ թէ Գէորգ Արովեանը Հայ երիտասարդաց կողմից է գնացած կամ ուղարկուած, ինչպէս Նալբանդեանի լոնտոն գնալն էր, որի մահացնելուց յետ, ցայսօր եւս Ռուսաց կառավարութիւնը խեղճ Նախիջեւան եւ բարեմիտներին նահատակում է իւր բռնուն քննութեամբ, իբրու նոցա խորհրդով գնացած լինէր (Նալպանտեանը) այն տեղ։ — Մանաւանդ՝ որ 1866 թուականին Ներսիսեան դպրոցի աշակերտք, երբ բողոք յարուցին իրենց խառնա տեսուչ Յովսէփ Գաբրիէլի Յօնտօեով զիմակաւոր հայի դէմ, եւ առաջնորդի ժողովի քննութեան մէջ Գ. Գալստեան աշակերտը ապացուցել է, որ տեսուչը փող է տուել իրան եւ զանազան խոտմուռններ խոտացել, եւ գրել է, անսչի ասութեամբ, հակառակ տէրութեան բաներ, իբրու Գէորգ Արովեանը ասած լինէր։ Շատ հասկանալի է որ Նադիրովն եւ Յօնտօեովն հասուցած լինէին կառավարութեան ականջը, որովհետեւ նոյն ինքն Պօլիցմէյստրըն (քաղաքական առաջարկ) ասած է մի իրան հաւատարմի

թէ՛ Արովեանին կանչեցի Նադիրովի եւ Յօնտօեովի ցուցմամբ, Հետեւապէս այս մեր գիտնական Հայ երիտասարդը (1) ո՛չ լեհաստան է եւ ոչ Մոզդոկ, ինչպէս Նադիրովը եւ նորա համախոհ նախ քան աղմուկը համբաւել էին (2), այլ ինչպէս վերը յիշեցինք, զո՞ն է եղած տէրութեանը Նադիրով եւ Յօնտօեով ազգամատնիչների թելադրութեամբ։ Ուրեմն, ճշմարտապէս խմբագիր, խնդրեմքի սէր ճշմարտութեան եւ արդարութեան հրատարակեցէք Ձեր պատուական լրագրի միջոցաւ, այս քանի մը տող գրուած ճշմարիտ տեղեկութիւնքը ի լուր ազատ աշխարհի, որով կը պարտաւորէք ինձ հետ զհետէ կարեւոր տեղեկութիւններ հաղորդել տեղւոյս ազգայնոց վիճակին վերայ։

5 հոկտ. 1867 Տիֆլիս։

Ճշմարտութեան ծառայ

ՆԵՎԻՅԷ

ՍԻԱՄ ԷՔԻԶԼԷՐԻ

Սիամ մէմբէթինաէն կէմէ իքիէր. քէք էքիլէր վար տըր Ամէրիգատայ, քի է հալինին զայէթ սէվկիւլիսի տիրէր, վէ հէման հէր կիւն պիւնէրճէ քէսան պուշլարը սէյր իթմէք արզուսի իլէ թէատ. թուրտա թէճէմիւ իսիպ հէյրան օլուրար։

Պու էքիլէր միւճիգաթ իլէ եարաւորմըլար տիսէք ճայիլ տիր, չիւնքի բէք աճայիպ տիր, հալէրի վէ թավուրլարը բէք թօհաթ տըր, Ֆազաթ գարուրի մուհապպէթլէրի գանն իտէրսին քի պէնիի տտէմէ էօրնէք օլմագ իսին թապիաթ վէ օնուէն եարատանը մախսուսէն խալգ իթմիլէր։

Մէրգոււման, եան պէ եան օլտուգլարը հալտէ, ալթը բարմագ չէվրիմի եոււմուշագ վէ քէմբէթիլ էթտէն պիր պօրու իլէ, պիրի տիկէրինէ գապուրկայ քէմիկի իլէ գալշայ քէմիկի արասընտա օլան պօշ եախօտ եոււմուշագ եէրտէն պաղլը տըրլար, Պուշլար պու հալտէ տօլուպ պէյիւմիւշ, վէ պու կիւն օթուգ իաշընտա օլմագ թախմին օլոււնուր։

(1) Գ. Արովեանցի Ներսիսեան դպրոցից արձակելու եւ նրան անյայտացնելու օրէնի վերմինչ ցարդ, Հայոց ուսումնարանը զուրկ է Հայոց պատմութեան եւ աշխարհագրութեան դասերից։

(2) Նա եւ, Սարգիս եպիսկոպոս Ջալալեանը լսածիս նայելով, Պօլիս հրաւիրակ գնացած ատենը, նա եւս սուտ համբաւներ է տարածել Գ. Արովեանի մասին, ոմանց ասելով Ռուսաստան, Մոզդոկ քաղաքումն է գտնվում, ոմանց ջրասոյղ եղել է ասելով եւայլն սոցա նման սուտ ու մուտ համբաւներ տարածել է բարձր. սրբազանք բայց ի հարկէ խոհական եւ բանիմայ անձինք, գործի հանգամանքներէն եւ հետեւան քննէն կը հասկանան իսկական եղելութիւնը։

Իչպու իքի գարընտաշլարը պիրի պիրինէ պաղաեան պօրոււնուէն նէ օլտուղոււնու թէֆթիշ իթմէք իւզրէ, հէր կիւն է հալինին բարմագլարը իլէ օգշաեւրպ, հիլէտէն արի օլտուղոււնա իսքեաթ օլապիլտիքլէրի միսիլու, պու սաթըրլարը եազան տախի, պիր գաշ տէֆա կէօրմիւշ վէ թապիաթըն պէյլէ պիր էմսուրըգ ճիլվէսինէ հէյրան օլմուշ տուր։

Էքիլէր օրթա պօլլու վէ նիմ հապէշ ի եախօտ Ջինլի սըֆաթընը անտըրըրլար, պուշլարըն կէչէճէքլէրի սօգագլար առէթտէն օլտուղու միսիլու, ինսան իլէ տօլու տուրլար. էօթէտէն պէրու կէլտիքլէրի վագըթ կէօրիւնիւր, վէ քէնտի լահաթլարը իլին պիրինին սաղգօլու տիկէրինին պէլինէ պաղլը, վէ պիրինին սօլգօլու տախի տիկէրինին պէլինաէն պիրի պիրինի գուճագլամըշ կիպի չիթթ աեազ ալըրլար, եանի պիրի սաղաեաղընը աթտըլը հալտէ տիկէրի տախի մութլագ սաղընը աթաճագ տըր, հաթթա պու անէտէք միւմքին օլամամըշ տըր պիրինին սաղընը օյնաթտըղը հալտէ տիկէրինին սօլոււնու օյնաթմագ։

Ջիւնքի նասըլքի գէյրտէ թարիֆ իտէճէյիզ, իքիսի պիր վիճուտ, Ֆազաթ պաշգա պաշգա իքի պիրի պիրինէ պէնգէր սըֆաթլար իլէ եարատըրմըշլար տըր, իքիսինին սուլլուլարը պիր սիւր, իքիսի պիրտէն աճլագ եախօտ պուսուզուգ տուլարլար, հաթթա պիրինին սաղ էլի պաշ բարմաղընտա չըգան չիպանըն պիայնիհի տիկէրինին սաղ էլի պաշ բարմաղընտա տախի զուհուր իտէյօր, պիրիսի կէօպիւնիւ սաղա եախօտ սօլա չէվիւրտիլի հալտէ, տիկէրի տախի այնի հարէքէթտէ պուլոււնուր. Պիզ կէօրտիւք քի պիրինին կէօգլէրի պաղլը օլտուղու վաղըթ, տիկէրինին տախի կէօգլէրի պաղլը կիպի կէօրէմէգ իտի։

Իքիսինինաէ կէօպլէրի պաղլը օլտուղու հալտէ, պիրինին թէնինէ իյնէնին ուճու իլէ սօգանըտըգտա, վէ նէ եարբեօրուգ տէյի տիկէրինէ սիւալ օլոււնտուգտա, արգատաշընըն թէնինին իյնէ իլէ սօգանըլան մահէլի քէնտի թէնի իւպէրինաէ բարմաղը իլէ կէօթէրիպ իւշ պին քիշինին էլ վուրուշլարնա շաեէսթէ օլտուլար։

Կիւնլէրճէ եալընըգ պիրինէ նաֆագա վէրիտիլի հալտէ, տիկէրի աալա աճլըգ տուլմաեօր, հաքէգա սու, իշըթթ թիւթիւն վէ սայիրէ եալընըգ պիրինէ վէրիտիլտէ, իքիսի պիրիլտէ թաամ իթմիլէր կիպի տիրէր։

Պուշլար թապիաթ պօրճլարընը տախի իքիսի պիր անտէ իճրա իտէրլէր, Ֆազաթ թօհաթը շուրաաընտա տըրքի, հաթթալարճա նաֆագա տատմայան պիրի, տիկէրի իլէ պիրիլտէ իճրա իտէր

Թապիաթ պորճուհու, տիմէք օլուր քի պիրինին աղընտան կիրէն նաֆագա տի կերինին վիճուտին տախի թագսիմ օլու եօր, չիւքհէսիզ պալեատէ թարիֆ օլու նան պօրու մարիֆէթի իլէ:

Իշ պու պօրու եւ պազը ալիմէր է. քիզէրին ճան էվի տիր տէրէր, ֆագաթ պազըսըրը իտտաա իտէր քի, զեքր օլու նան պօրու զայէթ լուզումսուզ պիր շէյ օլու պ, հաթթա քէսիլիզ չըգարմագ տախի օլապիլիր:

Պիզդէ պու միւմքինսիզ տիր, չիւքի էկէր պու պօրու լուզումսուզ պիր շէյ օլու, թապիաթ եարաթ մաեաճագ ըար. վէ պիզէ կէօրիւնիւր քի, պիր ճանը իքի քիւվէթ իլէ եարաթմագաա աարը միւրատ, սողիզ քիթապարտան զեքր օլունան աւտը թէվէճճիւհ ըսիմէրինին ճանը պիր էօրնէյինի կէօզիւմիւզ էօնիւնէ կէ. թիրիպ, իքի ճան վէ իքի թէն ալըր պ. ըր օլուգըլըրը հալտէ տախի, նասը օլուպտա պիրլէշմէք վէ պիր վիճուտ կիւպի օլմագ միւմքին օլապիլիր:

Պու աճայիպ էքիզէր պիր գաշ սէնէ ագտեմ Ամէրիգալը իքի գըզ գարընտաշ. լար իլէ նիքեաճ օլուպ, պու անէտէք տէօրտիւ պիրլիքտէ մէմէքէթին հէր թարաֆընը կէզիպ, ահալինին մէսէրրէթ օտտալըրը իլէ ըիեալըրընը գապուլ իտէ. ըք, պու կիւնքի կիւն օն պինտէն միւ. թէճալիզ ըիեալ սահիպի տիրլէր քի, պիզիմ աղէճ հիսապը իլէ պէշ էիւզ քի. սէ գատար իտէր:

Մ. Յ. Թ.

(ԹԱՀԻՐԻԱԹԸ ՄԱԽՍՈՒՍԷ)

Մանլէրթէր 25 հոկտ. 1867

Հիսապ օլունտուղունա նէգարէն 1864 սէնէսինտէ, սաթ լօնտրատա 700 միւ. եօն թանէ ըստըրիթեա սարֆ օլունմուշ տուր:

— Ղազէթալարտա եազըլորընա նէ. գարէն, իրանտաա ինկիթէրրաեա եէվ միյէ 1 թօնէլաթօ աղըրըղընտա զագէ. թա կէլմէքտէ իմիշ:

— Մէքսիգօտա 65 զագէթա նէշր օլունմագտա օլուպ, պուելարըն 62 սի ըս. պանեօլճա իքիսի ինկիլիզ, վէ պիրի տախի ֆրանսըզ իսանը իլէ իմիշ:

— Ալիզանիսթանտան կէլէն խապէր. լէր էմիր Ալիզազ խանըն վէֆայթը իլէ, եէրինէ վարիսի օլան Սիրարըր Մուհամմէթ Գապիւմ խանըն ճիւ իւսիւնիւ պիւ. տիրիլէր:

— Փարիստէ նէշր օլունան Բըթի ժուր. նալ, եէնի իճատ օլունմուշ պիր մաքինա իլէ պատըլմագտա իմիշ. մաքինայը մէզ. քիւր թագիզէտէ 600, սահաթտա 144, 000 նիւսիսէ պասապիլմէքտէ օլուպ, մէզ. քիւր զագէթա իսէ եէվմիյէ 445,000 տէն 450,000 պին նիւսիսէյէ գատար սաթըլ.

մագտա օլունտուղունտան 3 1/4 սաաթտա պու գատար նիւսիսէ զագէթա պատըլըպ մէյտանէ կէլմէքտէ իմիշ:

— Վալիզէրին հիսապընա նէգարէն, տիւնեատա եէտի միլեօն Եէհուտի պու. լունուպ, պուելարըն եարընը Էվթօ. բա գըթապընտա իմիշ. սաթ ըուսիա մէ. մալիքինտէ օլունլար 1,220,000 նուֆուս օլուպ, Ավսթրիատա 853,300, Բրուսի. աաա 284,500 վէ ֆէրմանիեանըն տիրէր. հիւքիւմէթլէրինտէ 192,000 նուֆուս պուելունմագտա իմիշ, ֆրանսատա 30,000, ինկիլթէ. ըատա 42,000, Չիլէրիատա 3,200 Եէհու. տի պուելունուպ, թօհաֆը շուրաթընտա տըր քի, սէրպէսթ օլան մէմալիքլէրտէ, մէսէլա, ֆրանսա, Պէլճիգա, ինկիլթէր. ըատա Եէհուտիլէրին սաեընը կիւնտէն կիւնէ էքսիլմէքտէ տիր. Տէվրին իպթի. տաընտան պէրու, Եէհուտիլէրի իրիս. թիեանըղա թէշվիգ իթմէք իշին 33 չիւ. քէթ թէշքիլ օլունուպ, պու չիւքէթ. լէրին մուալէնէթի իլէ 200 միսիմարար կիճէ կիւնտիւզ. ինճիլի շէրիֆ վագ իթ. միշէր իստէ, չիմաիյէ գատար անճագ 20,000 քիշի չէվիլէպիլմիշէր տիր, օնլա. ըըն տախի նէ վատէր իլէ օլունտու պի. զէ մալիւմ տէյիլ. պու սէնէնին իպթի. տաընտան պէրու, Լօնտրատա իքի մէշ. հուր Եէհուտի սինալօնու տահա ինշա օլունուպ, Մանէսթէրտէքի սինալօնլա. ըր ըք մէշհուր տուր:

— Շիմոի Լիվըրբուլտան պիր տօս. թուլմ թարաֆընտան ալտըղմ մէքթու. պուն շու ճիւմէլէրինի պէեան իտէրիմ:

« Լօնտրատան տախի սաթ « կրէյթ. իսթըրն » նամ վարօլարըն իւհիսինի կէօրմէք իւզըն Լիվըրբուլա կիթմիշիմ. Մէզքիւր վարօր Մէրսի իմանընտա եաթ. մագտա օլունտուղունտան, 1 չիլին նալունն իլէ ուֆագ վարօրար ահալիյի թաշը. եարագ սէյր իթտիրմէքտէ տիրլէր, պիզ տախի թապիյի օլ վարօրարա միւրաճա. աթ իթմիշիդ տիր. Պ. ուֆագ տէտիյիմ վարօրար չիւքէթ վարօրարընտան պէօ. յիւճէք օլունտու հալտէ, կրէյթ իս. թըրնա եանաշտըղմըղտա, պիզիմ վարօ. ըուն սէրէն տիրէյի, օնուն պէտէնինին եարը պէլինտէ գալմըշ տըր. վէ պիզիմ վարօրուն տալունպազը իսէ, ըզպան. տուտ վարօրուն մէրտիվէնին էն ալթ է. չիլինէ պիլէ եէթիշմէտիյինտէն, վարօ. ըուն իշինտէն օնուն էշիլինէ իսկէլէ ա. թարագ չըգապիլմիշիդտիր. կէօվէրթէ. օինէ չըգմագ իշին մէզքիւր էշիւք 57 ա. եագ տըր, վարօրա աթըլան իսկէլէ բա. եընտա հիսապ իթտիրմիշ հալտէ, 65

աեագ տէմէք օլուր քի, նէ հրէշ շէյ օլ. տուղունա հիշ չիւքհէ գալմագ. մէրտի. վէնի պաշգա վարօր մէրտիվէնլէրի եօլ. լու շէյ օլմաեըպ, ատէթա իքի իւշ քիշի եան եանա չըգապիլիր տէրէճէտէ պալա. զը գօնագ մէրտիվէնլէրի կիպի տիր. եա չարիւարըր ըք ազամէթի շէյլէր օլուպ. սաթ մաքինտընա 14,623 թօնէլաթօ տէմիր սարֆ օլունմուշ տուր. վարօրուն մէզքիւրուն պաճասը 5, տիւմէնի 4 տիր. իշէրիսի պաեալը պիր սարալ կիպի օլուպ. հէր թարաֆտան գօվուլար կէօրիւնմէք. տէ տիր, պիլիւք եէմէք սալօնու 1,000 քիշիլիք օլուպ, իքի պաշգա սալօնլար իսէ 500էր քիշիլիք տիր. իշինտէ 3,000 քի. չի իշին եաթաճագ եէր օլուպ, զըտասը սիկարա գահվէ իշմէք իշին օլան մահէլ. լի, Պէյօղլունուն Լիւքսէմպուրկ կազի. նօսունտան պիւլիւք տիւր. »

— Յունվարըն 1 ինտէն սեպտեմբեր 30 ունա գատար Նիւ-Եօրգա 193,854 քիշի հիճիթ իթմիշ օլուպ, կէշէն սէ. նէ պու վագթըն իշինտէ օլանըն եէքիւ. նիւ 186,643 իմիշ:

— Կէշէն աեըն 22 սինտէ Ավսթրա. լիտան եօլա չըգան կրէյթ Բրիտանեա նամ վարօր իլէ 110,000 օգգա ալթունն եիւքլէնմիշ տիր. վարօրուն մէզքիւրտէ 516 տախի եօլմու վար իմիշ:

— Մատամ Սուսօֆ իսմինտէ պիր ըուսիալը կէնճ գատըն 5 սէնէ գատար ըուսիատա թապիպիք ֆէննի թահսի. լինէ չալըշմըշ օլուպ, պիր վագըթտան պէրու իսէ Յուրիլսէ կէլէրէք օնտա տա. խի մէքթէպի թըզպիլէտէ տէվամ իթ. միշ, պու եագընլարտա իսէ հէր պիր իմ. թիհանլարընը թէքմիլէն վէրէրէք, թա. պիպէլիք տիպլօմասընա նայիլ օլունտու զագէթալարտա օգունմուշ տուր:

— Մատէշուսէթին Սալէմ մէմէքէ. թինտէ 3 եաշընտա վէ 11 պլըզ ֆօրին Լուսիա Սթօրի իսմինտէ պիր գըզ չօճու. զու օլ թարաֆլար էհալիսինին նազարը տիգգաթլարընը իւզէրինէ ճէլպ իլէմիշ տիր. մէրգուլմէ 200 տէն զիյատէ պէս. թէյի Մէլօտիյան տէնիլէն չալըր իլէ զայէթ կիւզէլ չալապիլմէքտէ օլուպ, զայէթ նապիք պիրտէ սէսէ մալիք օլունու. զունտան պիր թարաֆտան չալտըղը հալ. տէ տիրէր թարաֆտան իսէ հէմահէնք օլմագտա իմիշ:

— Պիր վագըթտան պէրու ինկիլթէր. ըատա պուղոպլար ըք զիյատէ բահա. եա չըգմըշ իստէ, պիր գաշ կիւնտէն պէրու խալըճա թէնէզպիւլ իթմիշ տիր, պու կիւնքի կարաիյանտա եագըլորընա նէգարէն, ինկիլթէրա իսկէլէլէրի իշին տէնիլտէ պուղոպի եիւքիւ 450 կէմի օ. լուպ, պուելարտան 150 սի պու 1-2 կիւ. նիւն իշինտէ եէթ իշմիշ տիր, ֆէզա տիւն. քի Գուրիյէտէ Լօնտրա ըիալաթընտա

